

*Юр'єва П.Б.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Університет державної фіскальної служби України*

ПРОСТОРОВА СТРУКТУРА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкрито сутність просторової структури зовнішньої торгівлі товарами; сформовано рівні просторової структури зовнішньої торгівлі товарами; визначено роль та значення аналізу просторової структури зовнішньої торгівлі товарами; проведено аналіз просторової структури зовнішньої торгівлі товарами України за різними рівнями світового торговельного простору, а також визначено сучасні тенденції структурних змін.

Ключові слова: зовнішня торгівля товарами, просторова структура зовнішньої торгівлі товарами, торговельний простір, зустрічні товаропотоки, експорт, імпорт, зовнішньоторговельний обіг.

Постановка проблеми. Зовнішня торгівля товарами є доміантною формою зовнішньоекономічних зв'язків України та важливим фактором формування і функціонування національної економіки. Відсутність дієвого механізму державного регулювання зовнішньоторговельних зв'язків, неефективне використання наявного природно-ресурсного, трудового, інвестиційного, науково-технічного, виробничо-технологічного та транзитивного потенціалу призвела до зниження конкурентних позицій України на світових товарних ринках та закріплення за нею статусу продавця продукції з низьким рівнем доданої вартості. Внаслідок реалізації неефективної моделі міжнародної спеціалізації в Україні сформувалася просторова структура зовнішньої торгівлі товарами з низьким рівнем диверсифікації. Отже, актуалізується завдання вивчення геопросторових процесів у зовнішній торгівлі товарами, виявлення тенденцій і умов виникнення змін у просторовій структурі зовнішньої торгівлі товарами з можливістю подальшого прогнозування її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку зовнішньої торгівлі товарами України в просторовому контексті займалися як географи, так і економісти. Серед них слід назвати таких, як С. Дідур, Н. Дук, В. Завгородня, Н. Іксарова, А. Касич, Д. Ляшенко, А. Мазаракі, Т. Мельник, О. П'янкова, О. Ралко, І. Суматохіна, В. Третяк [1–6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак сучасні умови зовнішньої торгівлі товарами України характеризуються суттєвими змінами, обумовленими поглибленням економічної глобалізації, зміною структури світового виробництва і торгівлі внаслідок нарощення економічної потужності Китаєм та рядом інших країн, трансформаційними процесами в економічній та політичній сферах всередині країни тощо. Отже, просторова структура зовнішньої торгівлі товарами України потребує додаткового дослідження з точки зору вищевказаних обставин.

Мета статті полягає у здійсненні теоретичних узагальнень основ просторового дослідження структури зовнішньої торгівлі товарами, аналізі просторової структури зовнішньої тор-

гівлі товарами України, а також виявленні сучасних тенденцій структурних змін.

Вклад основного матеріалу дослідження. Під просторовою структурою зовнішньої торгівлі товарами ми розуміємо форму організації або побудови зовнішньої торгівлі товарами, яка складається з зустрічних товаропотоків країни (експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт), певним чином розподілених у світовому торговельному просторі, а також зв'язків між ними. Елементом просторової структури зовнішньої торгівлі товарами може бути географічний регіон, група країн, країна, адміністративний регіон, торгово-економічний район, адміністративно-територіальна одиниця.

Просторові дослідження структури зовнішньої торгівлі товарами дають змогу визначити геопросторову орієнтацію країни в її зовнішньоторговельних зв'язках; проаналізувати роль та значення кожного просторового елементу в загальній структурі; спрогнозувати можливості розвитку зустрічних товаропотоків та зв'язків між ними за основними чи перспективними просторовими елементами. Практичне значення аналізу просторової структури зовнішньої торгівлі товарами визначається можливістю її оптимізації, що забезпечить підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами загалом.

Більшість вітчизняних науковців розглядає просторову структуру торгівлі товарами у рамках зовнішніх відносин України з позиції географічного, територіального чи організаційного розподілу [1–6]. Проте подальше ускладнення просторової взаємодії в умовах глобальної торговельної системи потребує удосконалення структурної конструкції зовнішньої торгівлі товарами. Тому, підтримуючи висунуту П. Мінакіром гіпотезу про просторову побудову економічної системи [7], пропонуємо розглядати просторову структуру зовнішньої торгівлі товарами як сукупність просторових елементів у зустрічних товаропотоках країни, що вміщує три форми торговельного простору, а саме глобальний, міжнародний та національний.

В процесі проведення просторового структурування зовнішньої торгівлі товарами важливим є правильний вибір критеріїв та показників, які характеризують розвиток цієї сфери зовнішньоекономічної діяльності та дають змогу виокремити структурні елементи. На нашу думку, можна виділити такі ключові критерії, як місце (роль) просторових елементів у зовнішній торгівлі товарами країни; рівень оптимальності просторової структури; ступінь стійкості зовнішньоторговельних зв'язків просторових елементів. В основу побудови просторової структури зовнішньої торгівлі товарами повинні покладатися показники, які визначають обсяги зовнішньої торгівлі товарами у вартісних та фізичних одиницях виміру. Серед цих показників зовнішньою статистикою більшості країн світу формуються такі, як обсяг експорту, імпорту та зовнішньоторговельний обіг.

Структурування зовнішньої торгівлі товарами в межах глобального торговельного простору передбачає виокремлення

географічних (макроекономічних) регіонів світу за особливостями зовнішньої торгівлі товарами та визначення їх місця й структуроутворюючої ролі. Українська статистика [8] виокремлює п'ять макроекономічних регіонів світу, в яких Україна здійснює торгівлю товарами, а саме Європу, Азію, Африку, Америку, Австралію та Океанію.

Аналіз просторової структури зовнішньої торгівлі товарами України в глобальному розрізі (табл. 1) засвідчує, що зовнішня торгівля товарами зосереджена в межах Євразійського континенту. Причому на Європейський макроекономічний регіон припадає 2/3 зовнішньоторговельного обороту, а на Азійський – 1/3. Тут також слід зауважити, що протягом 2005–2016 рр. спостерігається незначна просторова переорієнтація зовнішньої торгівлі товарами України з Європи на користь інших регіонів, але переважно на товарні ринки Азії та Америки. Частка торговельних потоків між Україною та Австралією є найменш значущою, але більш-менш стабільною.

Структура та її зрушення у розрізі показника обсягу експорту та імпорту товарів України у глобальному торговельному просторі практично повторюють тренди зовнішньоторговельного обігу. З тією лише відмінністю, що у структурі експорту товарів Україна втратила свої позиції на ринках Америки, проте зміцнила їх на ринках Африканського регіону. Зазначимо, що така тенденція є цілком логічною та очікуваною через те, що на ринках останнього вітчизняні товари є конкурентоспроможними за ціновим чинником. Інша відмінність полягає у структурі імпорту товарів: Україна менше імпортує товарів з Африки, ніж з Америки, що також легко пояснити тим, що товаровиробникам більшості країн Африки немає що запропонувати українському споживачу ані за якістю, ані за рівнем інноваційності.

Глобальний торговельний простір можна піддати декомпозиції на субглобальні регіони: 1) Африка: Східна Африка, Центральна Африка, Північна Африка, Південна Частина Африки, Західна Африка; 2) Америка: Латинська Америка й Карибський

басейн, Карибський басейн, Центральна Америка, Південна Америка, Північна Америка; 3) Азія: Центральна Азія, Східна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Західна Азія; 4) Європа: Східна Європа, Північна Європа, Південна Європа, Західна Європа; 5) Океанія: Австралія й Нова Зеландія, Меланезія, Мікронезія, Полінезія [8]. Аналіз в розрізі субглобальних регіонів дасть змогу конкретизувати глобальні орієнтири зовнішньої торгівлі товарами України та звузити напрями пошуку перспективних каналів збуту вітчизняних товарів та закупівлі необхідних сировинних ресурсів чи засобів праці для модернізації національної економіки.

Структура зовнішньої торгівлі товарами у межах міжнародного торговельного простору країни – це розподіл зустрічних товаропотоків країни за групами країн та окремими країнами, а також визначення їх місця та структуроутворюючої ролі. Зауважимо, що в основу групування країн можуть бути покладені різні ознаки: рівень економічного розвитку (промислово-розвинені країни, країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою), товарна група (країни – експортери нафти, країни – імпортери зерна тощо), масштаб розвитку інтеграційних процесів (макроінтеграційні об'єднання, мезоінтеграційні об'єднання та мікроінтеграційні об'єднання). Враховуючи той факт, що поглиблення обміну товарами між країнами є передумовою та наслідком формування і функціонування регіональних інтеграційних об'єднань, а також у зв'язку з інтенсифікацією глобалізаційних трендів, які супроводжуються поглибленням регіональної інтеграції, вважаємо за доцільне проводити дослідження структури зовнішньої торгівлі товарами у межах міжнародного торговельного простору в розрізі інтеграційних угруповань та їх країн-членів. Серед інтеграційних векторів України слід виділити такі: на макрорівні – Європейський Союз (ЄС), Співдружність Незалежних Держав (СНД), мезорівні – Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), макрорівні – зона

Таблиця 1

Просторова структура зовнішньої торгівлі товарами України в розрізі глобального торговельного простору, %

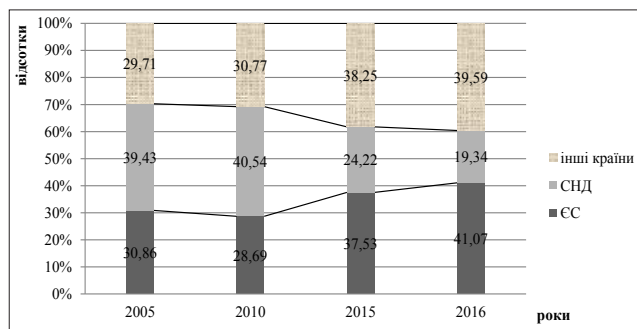
Регіон	2005 р.	2010 р.	2015 ¹ р.	2016 ¹ р.	Відхилення 2016 р. від:		
					2005 р.	2010 р.	2015 р.
Експорт							
Європа	58,21	58,19	51,20	51,80	-6,41	-6,39	0,6
Азія	29,39	31,98	36,71	35,47	6,08	3,49	-1,24
Африка	7,02	5,88	10,00	10,66	3,64	4,78	0,66
Америка	5,34	3,90	2,06	2,03	-3,31	-1,87	-0,03
Австралія і Океанія	0,04	0,06	0,04	0,05	0,01	-0,01	0,01
Імпорт							
Європа	73,43	73,83	71,08	67,41	-6,02	-6,42	-3,67
Азія	21,60	19,56	20,64	24,26	2,66	4,7	3,62
Африка	1,18	1,44	1,60	1,41	0,23	-0,03	-0,19
Америка	3,50	4,74	6,23	6,62	3,12	1,88	0,39
Австралія і Океанія	0,29	0,43	0,45	0,31	0,02	-0,12	-0,14
Зовнішньоторговельний обіг							
Європа	66,02	66,66	61,07	59,91	-6,11	-6,75	-1,16
Азія	25,39	25,25	28,73	29,64	4,25	4,39	0,91
Африка	4,02	3,47	5,83	5,85	1,83	2,38	0,02
Америка	4,40	4,36	4,13	4,41	0,01	0,05	0,28
Австралія і Океанія	0,17	0,26	0,24	0,18	0,01	-0,08	-0,06

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано та складено автором за даними [9–12]

вільної торгівлі з Канадою, зона вільної торгівлі з Туреччиною. Виходячи з того, що одні й ті самі країни одночасно є членами декількох з вищезазначених інтеграційних об'єднань, сфокусуємося лише на регіональному рівні інтеграції – ЄС та СНД.

Як свідчать дані рис. 1, якщо на початку досліджуваного періоду зовнішня торгівля товарами України на 70% була сфокусована в країнах ЄС та СНД, то у 2016 р. частка зовнішньоторговельного обороту з ними зменшилась до 60%, що може вказувати на переорієнтацію на ринки країн інших інтеграцій-

Рис. 1. Просторова структура зовнішньоторговельного обігу товарами України у розрізі міжнародного торговельного простору (макроекономічний інтеграційний вектор), %

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [9–12]

них угруповань. Варто також наголосити на тому, що розподіл сил між ЄС та СНД суттєво змінився. Протягом 2005–2010 рр. СНД концентрувала на собі в середньому 40% товаропотоків з Україною, а 2015–2016 рр. це місце посів ЄС. При цьому СНД втратила 20% товаропотоків, а ЄС набув лише 10%, що цілком підтверджує раніше висунуте припущення про просторову переорієнтацію зовнішньої торгівлі товарами як в глобальному аспекті, так і в рамках інтеграційних векторів торгово-економічного співробітництва.

Причина таких різючих змін очевидна: Революція Гідності, що відбулась в Україні у 2014 р., привела до загострення політичних, а згодом і торгово-економічних відносин з Російською Федерацією через те, що остання порушила територіальну цілісність та суверенітет нашої держави та продовжує втручатись у внутрішні справи, дестабілізуючи ситуацію на Сході країни. Таким чином, Україна втратила одного з основних торговельних партнерів.

Для більш глибокого розуміння коренів просторових змін товаропотоків між Україною – ЄС та Україною – СНД розглянемо структурні зміни обсягів експорту та імпорту в розрізі країн-учасниць (табл. 2). Але також варто зауважити, що Україна в межах СНД є не повноправною учасницею, а лише членом, а у ЄС – асоційованим членом.

Як свідчать дані табл. 2, на позиції домінанта у структурі експорту та імпорту товарів у рамках СНД для України була і залишається Російська Федерація. Остання фокусує на собі в середньому 2/3 як імпортного, так і експортного товаропотоку. Зрозуміло, що

Таблиця 2

Просторова структура експорт-імпорту товарів України в розрізі країн-членів СНД, %

Країна	2005 р.	2010 ¹ р.	2015 ^{1,2} р.	2016 ^{1,2} р.	Відхилення 2016 р. від:		
					2005 р.	2010 р.	2015 р.
Експорт							
Азербайджан	2,71	3,26	4,08	4,11	1,4	0,85	0,03
Білорусь	8,31	10,13	11,15	14,98	6,67	4,85	3,83
Вірменія	0,91	1,07	1,30	1,47	0,56	0,4	0,17
Грузія	1,86	–	–	–	–	–	–
Казахстан	6,22	6,94	9,13	6,63	0,41	-0,31	-2,5
Киргизстан	0,30	0,40	0,97	0,67	0,37	0,27	-0,3
Молдова	6,32	3,81	6,72	7,98	1,66	4,17	1,26
Російська Федерація	69,79	71,66	61,85	59,56	-10,23	-12,1	-2,29
Таджикистан	0,44	0,40	0,38	0,42	-0,02	0,02	0,04
Туркменістан	1,74	1,11	2,18	1,81	0,07	0,7	-0,37
Узбекистан	1,41	1,22	2,24	2,36	0,95	1,14	0,12
Імпорт							
Азербайджан	0,16	3,56	0,29	0,46	0,3	-3,1	0,17
Білорусь	5,52	9,62	23,36	32,43	26,91	22,81	9,07
Вірменія	0,08	0,07	0,07	0,10	0,02	0,03	0,03
Грузія	0,24	–	–	–	–	–	–
Казахстан	1,09	2,87	3,60	5,07	3,98	2,2	1,47
Киргизстан	0,03	0,02	0,06	0,02	-0,01	0	-0,04
Молдова	0,49	0,28	0,39	0,56	0,07	0,28	0,17
Російська Федерація	75,41	83,15	71,46	60,12	-15,29	-23,03	-11,34
Таджикистан	0,03	0,01	0,03	0,01	-0,02	0	-0,02
Туркменістан	15,73	0,12	0,16	0,40	-15,33	0,28	0,24
Узбекистан	1,21	0,31	0,59	0,83	-0,38	0,52	0,24

¹ Без урахування Грузії, яка вийшла зі складу СНД у 2008 р.

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано та складено автором за даними [9–12]

ускладнення торгово-економічних стосунків не могло не відбитися на зміні частки, і якщо її значення за експортом зменшилось на 10%, то за імпортом – на 15 %. Більш прогресивний спад імпортової частки можна пояснити суттєвим скороченням закупівель природного газу та диверсифікацією цих постачань та реверсу з ЄС по дещо нижчій ціні, ніж пропонує Російська Федерація.

Скорочення структурних часток Російської Федерації відбулось переважно на користь Білорусі. Варто звернути увагу і на ще одну принципову зміну у просторовій структурі експорту-імпорту товарів з країнами СНД, а саме на суттєву втрату Туркменського каналу закупівлі: його частка зменшилась з 15,73% до 0,40%. Ця втрата пов'язана із поступовим припиненням контрактів по купівлі-продажу природного газу.

Крім Російської Федерації, принципово важливими ринками збуту українських товарів, як свідчать значення часток країн СНД, є ринки Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Молдови.

Структура імпортих товаропотоків менш диференційована: визначальні позиції займають Російська Федерація та Білорусь, суттєвою є також частка Казахстану.

Що стосується ЄС, то Україна веде торгово-економічні стосунки з усіма його учасниками, а їх сьогодні 28, проте у стані виходу знаходиться Велика Британія. Враховуючи фактори привабливості ринків, їх доступність та рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів, розглянемо структуру експортно-імпортих товарних потоків лише основних партнерів країн-членів ЄС (табл. 3).

На підставі аналізу статистики зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС [9–12] нами було визначено такі центри тяжіння зустрічних товаропотоків: 1) експортних – Іспанія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща та Угорщина; 2) імпортих – Італія, Німеччина, Польща, Угорщина та Франція.

Як позитивний факт слід відзначити те, що Україна спромоглась забезпечити досить значні структурні позиції за обома товаропотоками на ринках основних економік ЄС, зокрема Німеччини та Франції, та зайняти належну нішу на ринках країн ЄС з економікою, що розвивається, – Польщі та Угорщини.

У просторовій структурі експорту товарів у країни ЄС нині позицію лідера обіймає ринок Польщі, хоча у період з 2005 по

2015 рр. ним був італійський ринок. Структурних втрат вітчизняні товаровиробники зазнали й на ринку Німеччини – приблизно 3%.

Найбільша питома вага імпорту з країнами ЄС припадає на Німеччину (в середньому це 1/4 від загального обсягу). Можна передбачити, що товарними позиціями імпорту з цієї європейської країни є машини та обладнання, оскільки вона спеціалізується в рамках цього номенклатурного сегменту. Це дає надію на можливу модернізацію вітчизняних підприємств. Варто зауважити, що питома вага Німеччини дещо впала, а саме на 3%. Натомість зросла частка Польщі, а саме на 4%.

Просторова структура зовнішньої торгівлі товарами на національному рівні узагальнює дані про масштаби зовнішньої торгівлі регіонів країни та дає можливість визначити їх місце та структуроутворюючу роль. В цьому контексті структуроутворюючим елементом виступає регіон, який залежно від ступеня узагальнення статистичної інформації та мети просторового аналізу можна розглядати у двох регіональних ракурсах, а саме торгово-економічного районування та адміністративно-територіального поділу (область, автономна республіка, міста зі спеціальним статусом).

Торгово-економічні райони є складовою загальних економічних районів. Єдиної думки про економічне районування України серед науковців немає. Використовуючи доктринальні підходи до економічного районування, можна визначити вісім торгово-економічних районів: 1) придніпровський; 2) донецький; 3) карпатський; 4) східний; 5) центральний; 6) поліський; 7) подільський; 8) південний [13].

Для України характерною ситуацією є наявність значних відмінностей за ступенем залучення адміністративних регіонів у міжнародні торгово-економічні відносини. Ці відмінності в принципі є незворотними, що обумовлено різним рівнем економічного потенціалу кожного адміністративного регіону. А тому аналітичні дослідження просторової структури зовнішньої торгівлі товарами у масштабі національного торговельного простору доцільно проводити саме в розрізі адміністративних регіонів, що забезпечить отримання більш детальної інформації та формування ефективних заходів щодо поліпшення цієї структури. Актуальність таких досліджень тим більше підкреслюється проблемами економіки регіону,

Таблиця 3

Основні країни-партнери ЄС в експорті та імпорті товарів України, %

Країна	2005 ¹ р.	2010 ² р.	2015 ³ р.	2016 ³ р.	Відхилення 2016 р. від:		
					2005 р.	2010 р.	2015 р.
Експорт							
Іспанія	5,88	3,15	8,02	7,25	1,37	4,10	-0,77
Італія	19,42	18,47	15,21	13,93	-5,49	-4,54	-1,28
Нідерланди	5,28	4,31	6,96	7,19	1,91	2,88	0,24
Німеччина	13,19	11,48	10,21	10,28	-2,91	-1,20	0,07
Польща	10,37	13,68	15,19	15,89	5,52	2,20	0,69
Угорщина	7,08	6,59	6,99	7,60	0,52	1,02	0,61
Імпорт							
Італія	8,60	7,28	6,37	7,93	-0,67	0,65	1,56
Німеччина	28,24	24,10	25,93	25,20	-3,04	1,10	-0,73
Польща	11,74	14,60	15,16	15,71	3,97	1,11	0,55
Угорщина	5,41	6,36	10,49	4,68	-0,73	-1,68	-5,81
Франція	6,67	5,79	5,82	8,93	2,26	3,13	3,11

¹ ЄС-25, тобто без урахування Болгарії та Румунії, які вступили до ЄС у 2008 р., та Хорватії, яка набула членства у 2013 р.

² ЄС-27, тобто без урахування Хорватії.

³ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано та складено автором за даними [9–12]

які постали на перший план у процесі проведення реформи децентралізації влади в Україні.

Згідно зі ст. 133 Конституції України [14] систему адміністративно-територіального устрою України складають Автономна Республіка Крим (АР Крим), області, райони, міста, райони у містах, селища і села. В українській статистиці зовнішньої торгівлі, відповідно, виокремлюють 24 області, 2 міста-регіони (Київ і Севастополь), а також АР Крим. Хоча з 2014 р. статистика зовнішньої торгівлі формується без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції (Донецької та Луганської обл.).

Узагальнюючи дані про масштаби зовнішньої торгівлі товарами адміністративних регіонів України, слід сказати, що в середньому половину зовнішньоторговельного обігу України формують 3 регіони, а саме Дніпропетровська, Донецька обл. та м. Київ (табл. 4).

Тут варто наголосити на тому, що зміна часток цих структуроутворюючих регіонів неоднозначна. Так, м. Київ збільшило свою питому вагу у формуванні зовнішньоторговельного обігу країни на 7,16%, натомість Дніпропетровська обл. зменшила на 0,46%, а Донецька – на 10,26%. Але також слід враховувати, що

негативна тенденція Донецької обл. зумовлена тим, що частина її території є непідконтрольною, а тому немає об'єктивних даних щодо стану зовнішньої торгівлі цього регіону. Аналогічна динаміка притаманна і Луганській обл.

Досить вагомим є ступінь залучення Київської обл. у міжнародні торгово-економічні відносини, а саме на неї припадає від 3,06% до 6,41% з позитивними структурними змінами. Інша ситуація спостерігається у традиційному промисловому регіоні країни – Запорізькій обл. (з 6,64% її частка впала до 4,53%, хоча найгірша ситуація мала місце у 2010 р. – 4,28%). Найслабші ж позиції у зовнішній торгівлі товарами у Чернівецькій обл., адже масштаби її товарообігу не перевищують 0,5%

Просторова структура зовнішньої торгівлі товарами України визначається трендами територіальної організації національного виробничого комплексу та рівнем життя населення в регіонах. Водночас просторова структура зовнішньої торгівлі товарами знаходиться під впливом постійно діючих та мінливих екзогенних (мікро- та макросередовища) та ендегенних факторів, які можуть як гальмувати, так і стимулювати її розвиток. І якщо ендегенні фактори є керованими з боку органів державного, регіонального та місцевого управління, то екзогенні є важко прогнозованими, а суб'єкти менеджменту зов-

Таблиця 4

Просторова структура зовнішньоторговельного обігу товарами України у розрізі національного торговельного простору

(за адміністративними регіонами), %

Адміністративний регіон	2005 р.	2010 р.	2015 ¹ р.	2016 ¹ р.	Відхилення 2016 р. від:		
					2005 р.	2010 р.	2015 р.
АР Крим	0,80	0,83	–	–	–	–	–
Вінницька	1,09	0,85	1,58	1,74	0,65	0,88	0,15
Волинська	1,10	0,94	1,78	2,37	1,27	1,42	0,58
Дніпропетровська	13,29	12,55	13,68	12,83	-0,46	0,27	-0,85
Донецька	16,53	15,16	6,96	6,27	-10,26	-8,89	-0,70
Житомирська	0,69	0,77	0,98	1,10	0,41	0,33	0,12
Закарпатська	1,89	2,35	2,99	3,16	1,27	0,81	0,17
Запорізька	6,64	4,28	5,71	4,53	-2,11	0,25	-1,17
Івано-Франківська	2,12	1,09	0,95	1,30	-0,82	0,21	0,35
Київська	3,06	4,04	6,08	6,41	3,35	2,36	0,33
Кіровоградська	0,45	0,49	0,73	0,84	0,39	0,35	0,11
Луганська	4,14	4,16	0,82	1,09	-3,05	-3,07	0,27
Львівська	2,38	2,81	3,77	4,05	1,67	1,24	0,28
Миколаївська	2,06	2,31	3,10	3,23	1,17	0,93	0,14
Одеська	3,96	4,87	3,83	3,79	-0,17	-1,09	-0,04
Полтавська	3,71	3,08	3,26	2,92	-0,79	-0,16	-0,35
Рівненська	0,81	0,78	0,83	0,77	-0,04	-0,01	-0,06
Сумська	1,27	1,14	1,44	1,34	0,07	0,20	-0,10
Тернопільська	0,26	0,32	0,78	0,77	0,51	0,45	-0,01
Харківська	3,27	3,06	3,69	3,45	0,18	0,39	-0,24
Херсонська	0,51	0,48	0,54	0,57	0,06	0,09	0,03
Хмельницька	0,70	0,70	0,94	0,88	0,18	0,18	-0,06
Черкаська	0,99	0,98	0,94	1,04	0,05	0,06	0,10
Чернівецька	0,40	0,20	0,27	0,27	-0,13	0,07	0,00
Чернігівська	0,76	0,66	1,32	1,24	0,48	0,58	-0,08
м. Київ	26,90	30,94	33,03	34,06	7,16	3,13	1,03
м. Севастополь	0,19	0,15	–	–	–	–	–

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано та складено автором за даними [15–18]

нішньої торгівлі мають обмежений вплив або взагалі не можуть впливати на них. Ігнорування дії останніх може привести до непередбачуваних негативних структурних змін. Враховуючи тренди світової економіки та трансформаційні процеси, що спостерігаються в національній економіці, вважаємо, що просторова структура зовнішньої торгівлі товарами України у довгостроковій перспективі буде визначатися такими факторами, як динаміка економічного розвитку країн в різних регіонах світу; зміна структури зовнішньоторговельного обороту України; розвиток транспортної системи України і диверсифікація напрямів транспортних потоків; промислово-виробнича модернізація як України, так і сусідніх країн; активізація процесів включення та розвитку преференційних торгово-економічних відносин з основними країнами-партнерами; розширення місткості внутрішнього ринку на інвестиційну та більш якісну споживчу продукцію; освоєння ринків, на яких вітчизняні товари представлені недостатньою мірою (перш за все ринків країн Азії, а також Африки і Латинської Америки).

Висновки. Таким чином, просторовий аналіз зовнішньої торгівлі товарами можна визначити як комплексне дослідження розподілу зустрічних товаропотоків країни між її зовнішньоторговельними партнерами на рівні глобального, міжнародного та національного торговельного простору. За результатами такого дослідження встановлено, що в глобальному торговельному просторі України центрами тяжіння її зустрічних товаропотоків є Європейський та Азійський макроекономічні регіони, в межах міжнародного торговельного простору зовнішня торгівля товарами зосереджена в країнах ЄС та СНД з тенденцією переорієнтації російських зустрічних товаропотоків на інші країни та країни інших інтеграційних угруповань, на національному рівні торговельного простору спостерігаються суттєві диспропорції в залученні адміністративних регіонів у міжнародні торгово-економічні відносини та їх локалізацією у центральній та східній частинах. З урахуванням зазначеного постає завдання розроблення системи заходів щодо диверсифікації просторової структури зовнішньої торгівлі товарами як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевому рівнях, а цим визначається подальший напрям наукових досліджень.

Література:

1. Зовнішня торгівля України: XXI століття : [монографія] / [А. Мазаракі та ін.] ; за заг. ред. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 599 с.
2. Касич А. Структурні характеристики зовнішньої торгівлі України / А. Касич, С. Дідур // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 85–94.
3. Ляшенко Д. Наукові основи картографування міжнародних зв'язків України : [монографія] / Д. Ляшенко ; відп. ред. Т. Козаченко. – К. : НТУ, 2013. – 228 с.
4. П'янова О. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів / О. П'янова, О. Ралко // Економіка і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 65–70.
5. Географічний аналіз та картографування структурних змін експорту-імпорту товарів в Україні / [П. Суматохіна, В. Завгородня, Н. Дук] // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2015. – Вип. 22. – С. 125–129.
6. Третяк В. Розвиток регіональних зовнішньоекономічних зв'язків: питання теорії та практики : [монографія] / В. Третяк. – Донецьк : Юго-Восток, 2005. – 332 с.
7. Минакір П. Экономический анализ и изменения в пространстве / П. Минакір // Пространственная Экономика. – 2014. – № 1. – С. 12–39.

8. Класифікатор країн світу : Наказ Державної служби статистики України від 30 грудня 2013 р. № 426 (зі змінами) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/klasif/st_kls/op_ks_2016.htm.
9. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2005 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2010 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2015 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2016 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Юр'єва П. Стан та перспективи розвитку роздрібною торгівлі України / П. Юр'єва // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 7. – С. 77–82.
14. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/254k/96-vr>
15. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України у 2005 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України у 2010 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
17. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України у 2015 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
18. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України у 2016 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Юр'єва П.Б. Пространственная структура внешней торговли товарами Украины

Аннотация. В статье раскрыта сущность пространственной структуры внешней торговли товарами; сформированы уровни пространственной структуры внешней торговли товарами; определены роль и значение анализа пространственной структуры внешней торговли товарами; проведен анализ пространственной структуры внешней торговли товарами Украины по разным уровням мирового торгового пространства, а также определены современные тенденции структурных изменений.

Ключевые слова: внешняя торговля товарами, пространственная структура внешней торговли товарами, торговое пространство, встречные товарные потоки, экспорт, импорт, внешнеторговый оборот.

Yurieva P.B. The spatial structure of the foreign trade in goods of Ukraine

Summary. The article reveals foreign trade in goods; presents levels of spatial structure of foreign trade in goods; determines the role and importance of an analysis of the structure of foreign trade in goods. The spatial structure of foreign trade in goods by different levels of world trade area is analysed and the current trends of structural changes are identified.

Keywords: foreign trade in goods, spatial structure of foreign trade, space of trade in goods, commodity flows, exports, imports, foreign trade turnover.